

حادثه سوء قصد به بشیر جمیل، رئیس جمهور لبنان را در سپتامبر ۱۹۸۲ مورد تحلیل قرار می دهد. ون دایک با بهره گیری از گزارشهایی که در ۲۶۰ روز نامه در ۱۰۰ کشور جهان چاپ شده بود کوشید به این پرسش پاسخ دهد: روز نامه هادر کشورهای و مناطق گوناگون جهان که در شرایط سیاسی و ایدئولوژیک مختلف منتشر می شوند، چگونه به این رویداد نگر بسته اند؟^۶

دکتر محمد رضا تاجیک، استاد دانشگاه شهید بهشتی، می نویسد: تحلیل گفتمان بستگی به منظری دارد که به آن می نگریم. گاهی از منظر یک متدویک روش با تحلیل گفتمان برخورد می شود. از این منظر، تحلیل گفتمان می تواند یک متن را تحلیل بکند و بگوید چهره زیرین این متن چیست. متن روز نامه ای را برای شما تحلیل کند و بگوید نویسنده چه افکار پنهانی داشته است، کالبدشکافی بکند و چهره نهان یک متن، یک گفتار و یک نوشتار را برای شما توضیح دهد.^۷

دکتر تاجیک همچنین می نویسد: از منظر دیگر، تحلیل گفتمان آن است که در فرامدر نیسم بازتاب داشته است. این نوع نگرش از فردینان دو سوسور Ferdinand de Saussure، زبان شناس سوییسی (۱۸۵۷-۱۹۱۳) شروع می شود که پدر زبان شناسی جدید دانسته شده است. . . . سوسور تأثیر فرا ساختار گرایی را در این منظر می بیند که اولاً جامعه به مثابه یک متن مورد تحلیل قرار می گیرد. ملت های مختلف و جوامع مختلف به مثابه یک متن مورد بحث قرار می گیرند، متنی که بر مرکزیت تمرکز ندارد و متنی بر کثرت است و هویت سیال دارد و روابط بین دلالت کننده و دلالت شونده قرار دادی است.^۸

بنابراین، واقعیت های نیز درون متن شکل می گیرند. از طرف دیگر، جامعه فرامدر نیسم سعی می کند که جامعه را دقیقاً مثل متن چند صدایی یا چند گفتمانی مورد بحث قرار دهد. از دیدگاه فرامدر نیست جامعه یا متن تک گفتار وجود ندارد.^۹ در این نوشتار با استفاده از نظرات ون دایک که تحلیل گفتمان رسانه ها را محدود به بررسی زبان شناسانه گفتمانها نمی داند، به بررسی و تحلیل گفتمانهای سخنان ریاست جمهوری ایران خواهیم پرداخت.^{۱۰}

این بررسی کوششی در تحلیل گفتمان مربوط به سخنان رئیس جمهوری اسلامی ایران در سال ۱۳۷۶، با بهره گیری از مضامین سخنرانیهای چاپ شده ایشان در ۱۲ روز نامه تهران و تحلیل محتوای سخنان رؤسای سه قوه قضائیه، مجریه و مقننه است.

گفتمان discourse در گسترده مفهومی و غیر فنی خود، صرفاً در بیان «صحبت»، «مکالمه»، یا گفتگو است که در مواردی بطور تلویحی بیانگر نوعی هدف آموزشی و تعلیمی است.^۱ از این رو «خطابه»، «موعظه»، «سینار»، و «رساله» را می توان نوعی گفتمان به حساب آورد. معنای اخیر تفاوت زیادی با ریشه شناسی این واژه دارد که ریشه آن به فعل لاتین «discurrere» به معنای «سرگردان و آواره بودن، پیمودن، طی کردن، از مسیر خارج شدن، گمراه شدن، به بیراهه رفتن و . . .» باز می گردد. در واقع هر گاه این واژه را در کاربردهای مختلف آن در رشته های تخصصی مختلف مورد بررسی قرار دهیم، همین ابهام در معنای متضاد آن را خواهیم دید.^۲

«امیل بنو نیسته» Emile Benveniste در کتاب «مسائل زبان شناسی عمومی» می نویسد که «گفتمان» به جنبه هایی از زبان می پردازد که تنها می توان آنها را با ارجاع به متکلم، به وضعیت یا موقعیت مکانی-زمانی وی، یا با ارجاع به متغیرهای دیگری بیان کرد که در مشخص ساختن بسترهای بافت موضوعی پاره گفتار به کار می روند.^۳

«تئون ون دایک» استاد دانشگاه آمستردام در کتاب «تحلیل خبر» می نویسد: یکی از خصوصیات بارز رسانه های خبری که هم در شیوه های سنتی و هم جدید گزارشگری نادیده گرفته شده، این است که گزارش خبری، چه از طریق مطبوعات یا رادیو و تلویزیون، خود یک نوع گفتمان است.^۴ «ون دایک» معتقد است «تحلیل گفتمان» discourse analysis می تواند به شیوه سنتی «تحلیل محتوا» content analysis صراحت بیشتری ببخشد و آن را کامل تر کند.^۵

ون دایک در کتاب «تحلیل خبر» با استفاده از شیوه تحلیل محتوی و تحلیل گفتمان به بررسی ساختار اخبار خارجی روز نامه های پر داز دو بعنوان نمونه

تحلیل گفتمان مربوط به سخنان رئیس جمهور در سال ۱۳۷۶:

بررسی محتوای سخنان رؤسای سه قوه قضائیه، مجریه و مقننه

دکتر نعیم بدیعی

دانشیار دانشگاه علامه طباطبایی

تحلیل گفتمان قرار خواهد گرفت.

پس از هشت سال دوران ریاست جمهوری آقای اکبر هاشمی رفسنجانی، مقدمات برگزاری انتخابات هفتمین دوره ریاست جمهوری کشور در فضایی کاملاً متفاوت با دوره‌های قبل آغاز شد.

هفتمین انتخابات ریاست جمهوری ایران در حالی در جریان بود که نزدیک به ۲۰ سال از پیروزی انقلاب اسلامی می‌گذشت. پیدایش ترکیب جدیدی از جمعیت کشور که اکثر آنها بعد از بهمن ۱۳۵۷ به دنیا آمده بودند، تحمل هشت سال جنگ تحمیلی، تورم و گرانی ناشی از جنگ و تحریم‌های اقتصادی، بازسناسی حقوق و آزادیهای مدنی و مسائل دیگر فضای جدیدی برای انتخابات هفتمین رئیس جمهور کشور فراهم کرده بود.

در ۴ اردیبهشت ۱۳۷۶، ثبت نام داوطلبان انتخابات ریاست جمهوری رسماً آغاز شد و تا پایان مهلت نامنویسی ۲۳۸ نفر داوطلب شدند. این در حالی بود که برخی از نامزدها از ماه‌ها قبل فعالیت انتخاباتی خود را آغاز کرده بودند.

چهار داوطلب مورد تأیید شورای نگهبان (آقایان سید محمد خاتمی، سید رضا وارهای، محمد محمدی نیکری شهری، علی اکبر ناطق نوری)، در فضایی پر تنش فعالیت رسمی انتخاباتی خود را از ۲۰ اردیبهشت آغاز کردند و سرانجام در دوم خرداد ۱۳۷۶، حجت الاسلام سید محمد خاتمی بابت ۲۰ میلیون رأی بعنوان پنجمین رئیس جمهور کشور برگزیده شد.

در ۱۲ مرداد ۱۳۷۶، رهبر انقلاب رأی ملت را در مورد رئیس جمهور جدید تنفیذ کردند و کابینه دولت جدید در ۲۹ مرداد با ۲۲ وزیر که مورد تأیید مجلس قرار گرفتند، کار خود را آغاز کرد.

مضامین سخنرانیهای رؤسای سه قوه در نیمه دوم سال ۱۳۷۶ در جدولهای شماره ۱، ۲ و ۳ نشان داده شده است.

۱- سخنرانیهای رئیس قوه مجریه: حجت الاسلام سید محمد خاتمی

انتخاب آقای سید محمد خاتمی به ریاست جمهوری در شرایطی صورت گرفت که برای نخستین بار در طول انتخابات گذشته رقابتی جدی بین حداقل دو نامزد مطرح بود. تحرک جناح‌ها و

روش بررسی:

به منظور ارائه تحلیلی از گفتمانهای مربوط

به سخنان رئیس جمهور در سال ۱۳۷۶، ابتدا مضامین سخنرانیهای رؤسای سه قوه در ۱۲ روزنامه تهران (ابرار، اخبار، اطلاعات، ایران، جمهوری اسلامی، خبر، رسالت، سلام، قدس، کارو کارگر، کیهان و همشهری)، با توجه به دستور العمل مربوط، گدگذاری شد و سپس با استفاده از شمار فراوانیهای این مضامین، و با در نظر گرفتن شرایط خاص سیاسی، اجتماعی و اقتصادی کشور، تحلیل گفتمان صورت گرفت.^{۱۱}

ضرورت استفاده از مضامین سخنرانیها به این خاطر است که مقامات بلندپایه کشور معمولاً در سخنرانیهای خود به مناسبت‌های مختلف موضوعی گوناگونی را مورد توجه قرار می‌دهند.

پرسشهای تحقیق

پرسشهای اساسی در این بررسی چنین است:
- سخنرانیهای مقامات بلندپایه کشور در روزنامه‌های مورد بررسی در سال ۱۳۷۶ حاوی چه مضامینی بوده است؟

- گفتمانهای سخنرانیهای ریاست جمهوری در سال ۱۳۷۶ بر چه محورهایی متمرکز بوده است؟
هنگام گدگذاری، از گدگذاران خواسته شد در خصوص هر یک از سخنرانان، به مضامین بیان شده با در نظر گرفتن ۳۸ مضمونی که پس از یک بررسی مقدماتی انتخاب شده بود توجه کنند و موارد عنوان شده در سخنرانی را گدگذاری نمایند. پس از اتمام گدگذاری، مجموعاً ۱۶۲۰ مضمون مربوط به سال ۱۳۷۶ ثبت شد.^{۱۲}

نظر به اینکه در سال ۱۳۷۶ تغییراتی در قوه مجریه صورت گرفت، در تحلیل مضامین سخنرانیهای مقامات، آنچه در نیمه دوم سال ۱۳۷۶ بیان شده در تحلیل آمده است تا ابهامی پیش نیاید. در نتیجه، تعداد ۸۸۳ مضمون در نیمه دوم سال ۱۳۷۶ انتخاب شد که مورد تحلیل قرار می‌گیرد.

یافته‌های تحقیق

در این بخش ابتدا تحلیلی از مضامین سخنرانیهای رؤسای سه قوه در سال ۱۳۷۶ ارائه می‌شود و پس از آن سخنان رئیس جمهور مورد

○ در دوم خرداد ۱۳۷۶، مردم خسته از فشارهای اقتصادی و تنگ نفس از بار هزینه‌ها، بی‌آنکه ضرورت عدالت اجتماعی را فراموش کنند، بحث اقتصاد را به حاشیه راندند و به ندایی که آرزوهایشان را با گفتمانهای آزادی، قانون اساسی، حقوق ملت، قانون‌گرایی، حرمت شهروندی، کرامت انسانی و جامعه مدنی متبلور می‌ساخت پاسخ مثبت دادند.

۲- سخنرانیهای رئیس قوه مقننه:

حجت الاسلام علی اکبر ناطق نوری

سال ۱۳۷۶، سال مبارزات جدی هفتمین انتخابات ریاست جمهوری، دوران سختی برای رئیس مجلس شورای اسلامی بود. او که در اوایل مبارزه انتخاباتی کرسی ریاست جمهوری را در چند قدمی صندلی ریاست مجلس می دید و گمان می برد همانند انتخابات دوره قبل، دستیابی به پست ریاست جمهوری از طریق ریاست مجلس ممکن است، بزودی دریافت که راه دشواری در پیش دارد.

مبارزات انتخاباتی غیر رسمی آقای ناطق نوری ماهها قبل از زمان انتخابات آغاز شد. افتتاح مراکز مخابراتی، خوابگاههای دانشجویی و نظایر آن، حاکی از برنامه ریزی گسترده ای بود که مشاوران وی برای نیل به پیروزی در انتخابات پیشنهاد کرده بودند.

کوشش در جلب حمایت و تأیید علما و روحانیان و مراکز قدرت، بدون توجه جدی به ساختار، ترکیب و خواسته های رأی دهندگان در سال ۱۳۷۶، اعتماد به نظر سنجی های غیر علمی و آراء و مشاوران کم آگاه، تکرار حرفهای گذشته در سخنرانیها و تبلیغات رسمی و بسیاری از عوامل دیگر، کار را به جایی رساند که آقای ناطق نوری یک روز پس از انتخابات به شکست غیر منتظره خود اقرار کند و به رئیس جمهور منتخب تبریک بگوید.

سخنرانیهای آقای ناطق نوری در شش ماهه دوم سال ۱۳۷۶ بسیار محدود و متمرکز بر مسایل داخلی و برخی رویدادهای بین المللی بود. جدول شماره ۲ تعداد و درصد مضامین در سخنرانیهای رئیس مجلس شورای اسلامی را در شش ماه دوم سال ۱۳۷۶ نشان می دهد.

همان طور که ملاحظه می شود، از کل مضامین گذراری شده در سخنرانیهای آقای ناطق نوری، ۱۷/۸۷ درصد به توسعه اقتصادی، فرهنگی و اجتماعی، ۱۰/۷۱ درصد به ارزشها و مفاهیم دینی مانند نماز، روزه، دعا و عبادت، ۷/۱۵ درصد به ارزشهای معنوی انقلاب مانند ایثار و شهادت، ۷/۱۵ درصد به دادگراها و مسایل قضایی اختصاص داشته است.

حمایت از رهبری و ولایت فقیه، انتقاد از دشمنان انقلاب در داخل و خارج، مشارکت ملی، آزادی و

تشکل های سیاسی و تبلیغات مشروع و غیر مشروع گسترده ای که در حمایت از برخی نامزدها یا تخریب وجهه آنان انجام شد، همه نشانگر اهمیت هفتمین انتخابات ریاست جمهوری بود.

آنچه رأی دهندگان، بخصوص جوانان، در سخنان نواندیشانه آقای خاتمی ملاحظه کردند، کوشش او در تبیین و شناساندن حقوق قانونی آنان، آزادیهای مدنی و افکار تازه بود؛ سخنانی که تکرار گفته های گذشته نبود و افق تازه ای در برابر آنان می گشود. آقای خاتمی و مشاوران وی با شناخت روشن و درستی که نسبت به ترکیب تازه جمعیت ایران و وضعیت ایران در صحنه بین المللی داشتند، مبارزات انتخاباتی سنگینی را به پایان بردند. آقای هاشمی رفسنجانی دو روز بعد از انتخابات گفت: «باید به حرکت تازه جوانان بی توجه بود.»

سخنرانیهای آقای خاتمی در شش ماهه دوم سال ۱۳۷۶ بیشتر متمرکز بر حفظ ارزشهای انقلاب، قانون گرایی، تشنج زدایی، گفتگوی تمدن ها، وضع زنان و جوانان، توسعه سیاسی، فرهنگی و اجتماعی بود.

جدول شماره ۱ تعداد و درصد مضامین در سخنرانیهای آقای سید محمد خاتمی را در شش ماه دوم سال ۱۳۷۶ نشان می دهد.

چنان که در این جدول ملاحظه می شود، از کل مضامین گذراری شده در سخنرانیهای رئیس جمهور، ۱۳/۲۸ درصد به انقلاب و ارزشهای معنوی آن، ۹/۵۹ درصد به مفاهیم دینی، ۷/۳۷ درصد به توسعه اقتصادی، فرهنگی و اجتماعی، ۶/۶۳ درصد به جوانان، ۶/۴۹ درصد به مشارکت ملی، ۵/۴۶ درصد به قانون گرایی در جامعه و ۵/۰۲ درصد به مسایل جنگ و بازسازی، خانواده های شهدا، جانبازان و ایثارگران اختصاص داشته است که در بین مضامین چشمگیرترین است.

مفهوم جامعه مدنی، امنیت اجتماعی، آزادی و دموکراسی در جامعه، گفتگوی تمدن ها، روابط خارجی، رهبری و ولایت فقیه، زنان، مسایل رفاهی جامعه، اشتغال در جامعه، وحدت حوزه و دانشگاه از دیگر محورهای مهم سخنرانیهای ایشان در سال ۱۳۷۶ بوده است.

○ آقای خاتمی معتقد

است توسعه اقتصادی بدون گونه ای توسعه سیاسی که دموکراسی از نتایج آن است میسر نیست، زیرا بی گمان توسعه اقتصادی مستلزم مشارکت است و اگر مشارکت در جامعه نهادینه شود و مردم صاحب حق و اعتبار شوند، خود بخود گونه ای دموکراسی نیز پدید خواهد آمد.

جدول شماره ۱

تعداد و درصد مضامین در سخنرانیهای رییس جمهور ^سحجت الاسلام سید محمد خاتمی

در روزنامه‌های سال ۱۳۷۶

درصد	تعداد	مضامین سخنرانی
۱/۹۲	۱۳	۱- آزادی و دموکراسی در جامعه
۱۳/۲۸	۹۰	۲- انقلاب: ارزشهای معنوی ایثار، شهادت، اسلام ناب محمدی
۹/۵۹	۶۵	۳- ارزشها و مفاهیم دینی: نماز، روزه، خمس، دعا، عبادت
۶/۶۴	۴۵	۴- مشارکت سیاسی: احزاب جناح بندیها، انتخابات
۰	۰	۵- امر به معروف و نهی از منکر
۴/۱۳	۲۸	۶- امنیت اجتماعی
۰/۴۵	۳	۷- انتقاد از دولت و مسئولان
۰/۱۴	۱	۸- انتقاد از سازمانها و نهادهای دولتی و غیر دولتی / صدا و سیما
۰/۵۸	۴	۹- تورم و گرانی - گرانی‌فروشی
۷/۳۷	۵۰	۱۰- توسعه اقتصادی، فرهنگی، اجتماعی (پرداخت وام / تسهیلات بانکی)
۱/۹۲	۱۳	۱۱- تبادل فرهنگی / گفتگوی تمدن‌ها
۰/۱۵	۱	۱۲- تهاجم فرهنگی / فرهنگ مبتذل غرب / ماهواره
۰	۰	۱۳- جاسوسی و خیانت به کشور
۲/۵۱	۱۷	۱۴- جامعه مدنی
۵/۰۲	۳۴	۱۵- جنگ و بازسازی - (خانواده‌های شهدا، ایثارگران، جانبازان)
۶/۶۳	۴۵	۱۶- جوانان:
۰/۴۴	۳	۱۷- حمایت از دولت و کارگزاران آن
۰/۴۴	۳	۱۸- خصوصی سازی / بازار آزاد
۳/۱۰	۲۱	۱۹- روابط خارجی / اتباع خارجی / گرایش به غرب
۴/۸۷	۳۳	۲۰- رهبری و ولایت فقیه
۲/۳۶	۱۶	۲۱- زنان: حقوق، مسایل
۰	۰	۲۲- سرمایه گذاری خارجی
۰/۴۴	۳	۲۳- عدالت اجتماعی
۵/۴۶	۳۷	۲۴- قانون گرایی در جامعه
۲/۲۱	۱۵	۲۵- کار و اشتغال در جامعه / بازنشستگی، عیدی، پاداش
۰/۷۴	۵	۲۶- مبارزه با فساد و سوءاستفاده‌ها
۴/۸۷	۳۳	۲۷- مسایل رفاهی، آموزشی، بهداشتی، خدماتی: آب، برق، گاز، بیمه
۶/۴۹	۴۴	۲۸- مشارکت ملی: وحدت کلمه، جلوگیری از تفرقه، حفظ منافع ملی
۰/۱۵	۱	۲۹- مفساد اجتماعی
۱/۷۷	۱۲	۳۰- وحدت حوزه و دانشگاه
۱/۰۳	۷	۳۱- توطئه علیه نظام، محکوم کردن توطئه
۱/۱۸	۸	۳۲- بهداشت، درمان
۰/۸۸	۶	۳۳- مباحث اجتماعی / خانواده، رفتارهای اجتماعی
۰/۱۵	۱	۳۴- تبلیغات علیه اسلام
۱/۴۷	۱۰	۳۵- حقوق بشر و احکام اسلام
۰/۲۹	۲	۳۶- دادگاهها و مسایل قضایی (دستگیری و محاکمات...)
۰/۱۵	۱	۳۷- جرائم و جنایات / قتل، دزدی، قاچاق
۱/۱۸	۸	۳۸- دشمنان انقلاب در داخل و خارج / گروهکها منافقین
۱۰۰	۶۷۸	جمع

تعداد و درصد مضامین در سخنرانیهای رییس قوه مقننه حجت الاسلام علی اکبر ناطق نوری

در روزنامه‌های سال ۱۳۷۶

درصد	تعداد	مضامین سخنرانی
۳/۵۷	۱	۱- آزادی و دموکراسی در جامعه
۷/۱۵	۲	۲- انقلاب: ارزشهای معنوی ایثار، شهادت، اسلام ناب محمدی
۱۰/۷۱	۳	۳- ارزشها و مفاهیم دینی: نماز، روزه، خمس، دعا، عبادت
۳/۵۷	۱	۴- مشارکت سیاسی: احزاب، جناح‌بندیها، انتخابات
۰	۰	۵- امر به معروف و نهی از منکر
۰	۰	۶- امنیت اجتماعی
۰	۰	۷- انتقاد از دولت و مسئولان
۰	۰	۸- انتقاد از سازمانها و نهادهای دولتی و غیردولتی / صدا و سیما
۰	۰	۹- تورم و گرانی- گرانفروشی
۱۷/۸۷	۵	۱۰- توسعه اقتصادی، فرهنگی، اجتماعی (پرداخت وام / تسهیلات بانکی)
۰	۰	۱۱- تبادل فرهنگی / گفتگوی تمدن‌ها
۰	۰	۱۲- تهاجم فرهنگی / فرهنگ مبتذل غرب / ماهواره
۰	۰	۱۳- جاسوسی و خیانت به کشور
۰	۰	۱۴- جامعه مدنی
۰	۰	۱۵- جنگ و بازسازی- (خانواده‌های شهدا، ایثارگران، جانبازان)
۳/۴۵	۱	۱۶- جوانان:
۰	۰	۱۷- حمایت از دولت و کارگزاران آن
۳/۴۵	۱	۱۸- خصوصی سازی / بازار آزاد
۳/۴۵	۱	۱۹- روابط خارجی / اتباع خارجی / گرایش به غرب
۳/۴۵	۱	۲۰- رهبری و ولایت فقیه
۳/۴۵	۱	۲۱- زنان: حقوق، مسایل
۳/۴۵	۱	۲۲- سرمایه گذاری خارجی
۳/۴۵	۱	۲۳- عدالت اجتماعی
۳/۴۵	۱	۲۴- قانون گرایی در جامعه
۰	۰	۲۵- کار و اشتغال در جامعه / بازنشستگی، عیدی، پاداش
۰	۰	۲۶- مبارزه با فساد و سوءاستفاده‌ها
۰	۰	۲۷- مسایل رفاهی، آموزشی، بهداشتی، خدماتی: آب، برق، گاز، بیمه
۳/۴۵	۱	۲۸- مشارکت ملی: وحدت کلمه، جلوگیری از تفرقه، حفظ منافع ملی
۳/۴۵	۱	۲۹- مفاسد اجتماعی
۰	۰	۳۰- وحدت حوزه و دانشگاه
۰	۰	۳۱- توطئه علیه نظام، محکوم کردن توطئه
۰	۰	۳۲- بهداشت، درمان
۳/۴۵	۱	۳۳- مباحث اجتماعی / خانواده، رفتارهای اجتماعی
۰	۰	۳۴- تبلیغات علیه اسلام
۳/۴۵	۱	۳۵- حقوق بشر و احکام اسلام
۷/۱۵	۲	۳۶- دادگاهها و مسایل قضایی (دستگیری و محاکمات...)
۳/۴۵	۱	۳۷- جرائم و جنایات / قتل، دزدی، قاچاق
۳/۴۵	۱	۳۸- دشمنان انقلاب در داخل و خارج / گروهکها منافقین
۱۰۰	۲۸	جمع

جدول شماره ۳

تعداد و درصد مضامین در سخنرانیهای رئیس قوه قضائیه آیت الله محمد یزدی

در روزنامه‌های سال ۱۳۷۶

درصد	تعداد	مضامین سخنرانی
۰	۰	۱- آزادی و دموکراسی در جامعه
۴/۵۲	۸	۲- انقلاب: ارزشهای معنوی ایثار، شهادت، اسلام ناب محمدی
۸/۴۷	۱۵	۳- ارزشها و مفاهیم دینی: نماز، روزه، خمس، دعا، عبادت
۲/۸۳	۵	۴- مشارکت سیاسی: احزاب جناح بندیها، انتخابات
۰	۰	۵- امر به معروف و نهی از منکر
۷/۳۴	۱۳	۶- امنیت اجتماعی
۰/۵۶	۱	۷- انتقاد از دولت و مسئولان
۰	۰	۸- انتقاد از سازمانها و نهادهای دولتی و غیردولتی / صدا و سیما
۰	۰	۹- تورم و گرانی - گرانی فروشی
۲/۸۳	۵	۱۰- توسعه اقتصادی، فرهنگی، اجتماعی (پرداخت وام / تسهیلات بانکی)
۰	۰	۱۱- تبادل فرهنگی / گفتگوی تمدنها
۰	۰	۱۲- تهاجم فرهنگی / فرهنگ مبتذل غرب / ماهواره
۳/۹۵	۷	۱۳- جاسوسی و خیانت به کشور
۰	۰	۱۴- جامعه مدنی
۰/۵۶	۱	۱۵- جنگ و بازسازی - (خانواده‌های شهدا، ایثارگران، جانبازان)
۰/۵۶	۱	۱۶- جوانان:
۱/۱۴	۲	۱۷- حمایت از دولت و کارگزاران آن
۰	۰	۱۸- خصوصی سازی / بازار آزاد
۷/۳۴	۱۳	۱۹- روابط خارجی / اتباع خارجی / گرایش به غرب
۷/۳۴	۱۳	۲۰- رهبری و ولایت فقیه
۹/۶۰	۱۷	۲۱- زنان: حقوق، مسایل
۰	۰	۲۲- سرمایه گذاری خارجی
۰	۰	۲۳- عدالت اجتماعی
۶/۲۱	۱۱	۲۴- قانون گری در جامعه
۱/۱۴	۲	۲۵- کار و اشتغال در جامعه / بازنشستگی، عیدی، یاداش
۵/۶۴	۱۰	۲۶- مبارزه با فساد و سوءاستفاده‌ها
۱/۱۴	۲	۲۷- مسایل رفاهی، آموزشی، بهداشتی، خدماتی: آب، برق، گاز، بیمه
۱/۱۴	۲	۲۸- مشارکت ملی: وحدت کلمه، جلوگیری از تفرقه، حفظ منافع ملی
۱/۱۴	۲	۲۹- مفاسد اجتماعی
۰	۰	۳۰- وحدت حوزه و دانشگاه
۱/۶۹	۳	۳۱- توطئه علیه نظام، محکوم کردن توطئه
۱/۱۳	۲	۳۲- بهداشت، درمان
۸/۴۷	۱۵	۳۳- مباحث اجتماعی / خانواده، رفتارهای اجتماعی
۰/۵۶	۱	۳۴- تبلیغات علیه اسلام
۶/۷۸	۱۲	۳۵- حقوق بشر و احکام اسلام
۵/۰۹	۹	۳۶- دادگاهها و مسایل قضایی (دستگیری و محاکمات...)
۰	۰	۳۷- جرائم و جنایات / قتل، دزدی، قاچاق
۲/۸۳	۵	۳۸- دشمنان انقلاب در داخل و خارج / گروهکها منافقین
۱۰۰	۱۷۷	جمع

سیاسی، انتقاد از توسعه فرهنگی، جاسوسی و خیانت به کشور، کار و اشتغال در جامعه، حمایت از رهبری و ولایت فقیه، مفاسد اجتماعی، توطئه علیه نظام و انتقاد از دشمنان انقلاب در داخل و خارج از دیگر محورهای مهم سخنرانیهای وی در سال ۱۳۷۶ بوده است.

مقایسه مضامین سخنرانیهای مقامات در سال ۱۳۷۶

به منظور مقایسه مضامین در سخنرانیهای رؤسای سه قوه در سال ۱۳۷۶، ضریب همبستگی پیرسون بین فراوانی‌های جدولهای ۱، ۲ و ۳ محاسبه شد تا تصویری از میزان همبستگی بین سخنرانان ارائه شود.

جدول شماره ۴ ماتریس ضریب همبستگی پیرسون بین مضامین عنوان شده در سخنرانیهای رؤسای سه قوه را نشان می‌دهد.

این جدول و جدولهای قبلی نشان‌دهنده تفاوتی در سخنان مقامات بلندیایه کشور است. تنها بین سخنان رئیس قوه مقننه و قضائیه همبستگی دیده می‌شود و محورهای سخنان رئیس جمهور با محورهای سخنان مقامات دیگر مشابهتی از حیث مضامین بیان شده ندارد.

چنان‌که پیشتر اشاره شد، آقای خاتمی با طرح مفاهیم و موضوعات نو، هدایت جامعه را به عهده گرفت. گرچه در ایران مرسوم است که مقامات کشور راجع به همه موضوعات، اعم از مسایل داخلی و بین‌المللی سخنرانی و اظهار نظر کنند، شاید ناهمبستگی بین مضامین مطرح شده در جدول شماره ۴، حاکی از تمرکز مضامین مطرح شده توسط سخنرانان بر مسئولیت‌های اجرایی آنان بوده است.

دموکراسی در جامعه، روابط خارجی، خصوصی سازی، وضع زنان، عدالت اجتماعی، قانون‌گرایی و غیره از دیگر محورهای مهم سخنرانیهای وی در سال ۱۳۷۶ بوده است.

۳- سخنرانیهای رئیس قوه قضائیه: آیت‌الله محمد یزدی

سخنرانیهای آقای یزدی در دوره دوم انتصاب وی به ریاست قوه قضائیه و در شش ماهه دوم سال ۱۳۷۶ زمینه‌های گوناگونی را دربر گرفت.

تیبین ارزشها و مفاهیم دینی، دادگاهها و مسایل قضایی، سرمایه‌گذاری خارجی، مسایل حقوقی زنان، حمایت از رهبری و ولایت فقیه، حفظ انقلاب و دستاوردهای آن، ترویج ارزشها و مفاهیم دینی، مباحث اجتماعی، امنیت اجتماعی و مبارزه با استکبار جهانی در سخنرانیها مورد تأکید رئیس قوه قضائیه قرار گرفت.

جدول شماره ۳ تعداد و درصد مضامین در سخنرانیهای رئیس قوه قضائیه در شش ماه دوم سال ۱۳۷۶ نشان می‌دهد.

چنان‌که در این جدول ملاحظه می‌شود، از کل مضامین گذاری شده در سخنرانیهای آقای یزدی، ۹/۶۰ درصد مسایل حقوقی زنان، ۸/۴۷ درصد ارزشها و مفاهیم دینی مانند نماز، روزه، دعا و عبادت، ۸/۴۷ درصد مباحث و رفتارهای اجتماعی، ۷/۳۴ درصد رهبری و ولایت فقیه، ۷/۳۴ درصد امنیت اجتماعی، ۷/۳۴ درصد به روابط خارجی، ۶/۷۸ درصد حقوق بشر و احکام اسلام، ۶/۲۱ درصد قانون‌گرایی در جامعه، مبارزه با فساد و سوء استفاده‌ها، ۵/۰۹ درصد دادگاهها و مسایل قضایی مربوط بوده است.

تیبین ارزشهای معنوی انقلاب، مشارکت

○ آقای خاتمی که از تکثر منابع قدرت و دخالت‌های غیرقانونی آنها در امور کشور آگاه بود، شعار «قانون‌گرایی» را مطرح کرد و بر لزوم اجرای قانون اساسی تأکید ورزید.

جدول شماره ۴

ماتریس ضریب همبستگی پیرسون بین مضامین سخنرانیهای رؤسای سه قوه

در روزنامه‌های سال ۱۳۷۶

سخنران	رئیس قوه مجریه	رئیس قوه مقننه	رئیس قوه قضائیه
رئیس قوه مجریه	۱	۰/۲۰۴۵	۰/۲۳۲۵
رئیس قوه مقننه		۱	۰/۳۴۴۴*
رئیس قوه قضائیه			۱

* ضریب در سطح اطمینان ۹۵ درصد معنی‌دار است. $P < 0.05$ در سایر موارد ضریب همبستگی پیرسون معنی‌دار نیست.

تحلیلی از گفتمانهای سال ۱۳۷۶ در

سخنان رئیس جمهور

با انتخابات هفتمین دوره ریاست جمهوری و انتخاب آقای سید محمد خاتمی بعنوان پنجمین رئیس جمهور کشور، گفتمانهای تازه ای در کشور شکل گرفت. در این قسمت تحلیلی از گفتمانهای ریاست جمهوری ارائه خواهد شد.

مقدمت انتخابات هفتمین دوره ریاست جمهوری در شرایطی آغاز شد که کشور فراز و نشیبهای گوناگونی را پشت سر گذاشته و آماده تحوّل تازه بود. جامعه جوان کشور با خواستهها و نیازهای جدید، آماده شنیدن حرفی نو بود. حرفهای تکراری گذشته برای بیش از نیمی از جمعیت کشور که بعد از بهمن سال ۱۳۵۷ متولّد شده بودند، جذابیت چندانی نداشت. میان سالها و مسنها که تجربههای سختی از هشت سال جنگ فرسایشی، محاصره اقتصادی، تورم و گرانی ناشی از آن داشتند، خواهان آغازی نو بودند.

بهره مندی از آزادیهای تصریح شده در قانون اساسی، حفظ حرمت قانون، مشارکت سیاسی و اجرای نقش در تحولات سیاسی و فرهنگی جامعه، نیازها و خواستههای جدیدی بود افزون بر خواستههای اقتصادی و رفاهی. در چنین شرایطی آقای خاتمی به میدان آمد و خواستار تحولات بنیادی برای رسیدن به جامعه مدنی شد.

در دوم خرداد ۱۳۷۶، ملت ایران مردی اندیشمند و فرهیخته را که از گوشه کتابخانه ملی به میدان آمده بود برگزید. مردم خسته از فشارهای اقتصادی و زندگی چندشغله و تنگ نفس از هزینهها، بی آنکه ضرورت عدالت اجتماعی را فراموش کنند، بحث اقتصاد را به حاشیه راندند و بابت بیش از ۲۰ میلیون رأی، همصدا «آری» گفتند؛ صدایی که آرزوهای آنان را با گفتمانهای آزادی، قانون اساسی، حقوق ملت، قانون گرایی، حرمت شهروندی، کرامت انسانی و جامعه مدنی، متبلور می ساخت.^{۱۳}

نتیجه انتخابات نشان می داد که رأی دهندگان خواستار «تغییر» اند؛ تغییر وضع موجود به وضع مطلوب. رأی آنان رأی به شخص نبود، رأی به تحوّل بود. آقای خاتمی نماینده صدای آنان بود.

آقای خاتمی که ۱۰ سال در سمت وزارت

فرهنگ و ارشاد اسلامی خدمت کرده و بخاطر آزاداندیشی هایش مجبور به استعفا شده بود، این بار کوشش داشت همان اندیشه هار ادر سطحی گسترده تر بعنوان بالاترین مقام اجرایی کشور به مردم عرضه کند.

آقای خاتمی معتقد بود توسعه اقتصادی بدون گونه ای از توسعه سیاسی که دموکراسی هم از نتایج آن است میسر نیست، چرا که توسعه اقتصادی بی گمان مستلزم مشارکت است و اگر مشارکت در جامعه نهادینه شود و مردم صاحب حق و اعتبار شوند، خود به خود گونه ای از دموکراسی نیز برقرار خواهد شد. آقای خاتمی که از تکثر منابع قدرت و دخالتهای غیر قانونی آنها در امور کشور آگاه بود، شعار «قانون گرایی» را برای اداره کشور مطرح کرد. آقای خاتمی و مشاورانش می دانستند که اگر بدون توجه به این موضوع اداره کشور را به عهده گیرند، با وجود تعدد این منابع و گروههای فشار، موفق نخواهند شد. بنابراین لازم بود بر قانون اساسی و قانون گرایی تکیه کنند.

در طول مبارزات انتخاباتی، آقای خاتمی سیاستهای کلان خود را بر چهار محور استوار کرد:

۱. نهادینه کردن هر چه بیشتر قانون در جامعه؛
 ۲. اهتمام به استقرار عدالت اجتماعی به عنوان یک ارزش در خشان اسلامی و نیز عامل پایداری و صلاح و فلاح جامعه؛
 ۳. اهمیت دادن به نقد و نقدپذیری، به عنوان عامل مهم اصلاح کارها و نیز رشد فکری و سیاسی و اجتماعی مردم؛
 ۴. فراهم کردن هر چه بیشتر زمینههای مشارکت و رقابت آگاهانه و داوطلبانه مردم و تضمین آن.^{۱۴}
- آقای خاتمی در گفتگویی باشبکه اول سیمای جمهوری اسلامی ایران در آبان ماه ۱۳۷۶، تأکید کرد:

قانون اساسی مبنای ساختار نظم اجتماعی و سیاسی در جامعه است. جامعه نیاز به امنیت دارد و حقوق و تکالیف مردم در قانون مشخص شده است. قرآنی که امروز از اسلام در جامعه حاکم است، به حق حاکمیت مردم، حق دخالت مردم در سر نوشت خود، صحت گذشته است. تعبیری که قانون اساسی مادارد این است که حاکمیت از آن خداست و هم او انسانهارا بر سر نوشت خویش مسلط کرده است. حق

○ حق حاکمیت مردم و مشارکتشان در تعیین سر نوشت خود اصلی است که جامعه مدنی باید بر پایه آن شکل گیرد. دولت موظف به احقاق حقوق مردم است و نباید بیش از حدودی که قانون مشخص کرده از مردم تکلیف بخواهد.

حاکمیت مردم و مشارکت در تعیین سرنوشتشان اصلی است که جامعه مدنی باید بر اساس آن شکل بگیرد و در این راستا، حکومتها موظف به احقاق مردم می باشند و نباید بیش از حدی که قانون مشخص کرده از مردم تکلیف بخواهند.^{۱۵}

آقای خاتمی بر این باور است که مهمترین وظیفه رئیس جمهور نظارت بر اجرای قانون اساسی است. قانون مبنای نظم جامعه است. آزادیها در چارچوب قانون محترم است. تحمیل نظرات چه به نام دفاع از مردم و آزادی، چه به نام اسلام و مقدسات... خلاف قانون است. باید آزادیها را حفظ کنیم و مبنای دآوری ما قانون باشد و دولت هم موظف است قانون را با شدت پیاده کند.^{۱۶}

آقای خاتمی در جای دیگر می گوید:

وقتی پذیرفتیم که در چارچوب قانون بایکدیگر زندگی کنیم و قاعده «بازی اجتماعی» را آموختیم، حتی مخالف هم صاحب حق می شود و حکومت مقتدر حکومتی است که حق مخالفان را نیز بشناسد و با همه وجود از آن دفاع کند. اگر او حق را زیر پا نهاد، از راه قانونی با او برخورد کند. راه ایجاد نظم در جامعه، قانون است و قانون اساسی تکلیف مردم و حدود دولت را تعیین کرده است.^{۱۷}

گرچه آقای خاتمی در اولین سال ریاست جمهوری خود به مسایل دیگر در جامعه نیز توجه داشت، ولی گفتمان حاکم بر تمام سخنرانیهای او قانون و قانون گرای بود. او نیک می دانست که زیربنای همه فعالیتها دولت او تفهیم حکومت قانون و قانون گرای به مردم و مسئولان است.

آقای خاتمی بر اجرای قانون اساسی، حقوق ملت، احترام به قانون، حق شهر و ندی و کرامت انسانی تأکید داشته و به تحقق آن در چارچوب توسعه سیاسی و فرهنگی همت گماشته است.

در یک بیان کلی می توان گفت پس از دوم خرداد ۱۳۷۶، در حاکمیت کشور گفتمانی درباره حقوق ملت پدیدار شد که آقای خاتمی نماینده آن بود. او هشدار می داد که بار اده ملی و وقاری که ملت ایران در انتخابات نشان داد پیام آنان را دریافت کنیم و حقوقشان در چارچوب قانون اساسی را به آنها بازگردانیم و مردم را هر چه بیشتر با حکومت همراه و همدل سازیم. مردم ایران در دوم خرداد، در یک اتحاد نانو شده و در یک همدلی ناگفته، در توده های میلیونی به هم پیوستند و

پیام اصلاح طلبانه خود را برای اجرای قانون اساسی و حفظ حقوق ملت ابراز کردند. رأی ۲۰ میلیونی، رأی به شخص نبود، رأی به آرزوهای يك ملت برای استیفای حقوق خود بود که در صدای خاتمی به نمایندگی آنان تبلور یافت.^{۱۸}

کوتاه سخن آن که گفتمان های حاکم بر سخنرانیهای رئیس جمهور بیشتر متمرکز بر حفظ دستاوردهای انقلاب، استقرار آزادی و دموکراسی در جامعه، قانون گرایی، جامعه مدنی، حقوق جوانان و زنان و گفتگوی تمدنها به منظور تشنج زدایی در صحنه روابط خارجی بوده است. در طول سال ۱۳۷۶، آقای خاتمی کوشید شعارهای انقلاب اسلامی را از حرف به عمل نزدیک کند و در این خصوص گامهای مؤثری نیز برداشت.

خلاصه و نتیجه گیری

با انتخاب آقای سید محمد خاتمی بعنوان پنجمین رئیس جمهور کشور، گفتمان های تازه ای شکل گرفت.

در سال ۱۳۷۶، گرچه آقای خاتمی رئیس جمهور جدید به مسایل گوناگون توجه داشت، ولی گفتمان حاکم بر تمام سخنرانیهای او تفهیم، تبیین و اجرای قانون و قانون گرایی بود. او خوب می دانست که زیربنای همه فعالیتها دولت او باید اجرای حکومت قانون و تفهیم اهمیت قانون گرای به مردم و مسئولان باشد.

حماسه دوم خرداد ۱۳۷۶ و انتخاب آقای سید محمد خاتمی بعنوان پنجمین رئیس جمهور کشور، تحولی شگرف در دیدگاه مردم و مسئولان نسبت به حقوق مدنی در جامعه ایجاد کرد. در دوران پس از دوم خرداد ۱۳۷۶ بود که توده های مردم آشنایی بیشتری با مفاهیمی همچون جامعه مدنی، حاکمیت قانون، آزادیهای فردی و اجتماعی، رعایت حرمت و کرامت انسان، گفتگوی تمدنها... پیدا کردند.

در حالی که در بسیاری از کشورها، مطبوعات نه تنها با دولت در بسیاری از موارد اختلاف نظر دارند بلکه در مواردی با آن در ستیزند، در ایران پس از دوم خرداد، اکثر مطبوعات با قوه مجریه جدلی ندارند. به نظر می رسد که پنداشت هر دو طرف از جایگاه، رسالت و وظیفه مطبوعات مشابه باشد. محدودیتهای

○ مهم ترین وظیفه رئیس جمهور نظارت بر اجرای قانون اساسی است و دولت باید قانون را با شدت پیاده کند.

مطبوعات پس از دوم خرداد ۱۳۷۶ بیشتر توسط قوای قضائیه و مقننه به وجود آمده است. برخی از شکست خوردگان در صحنه‌های سیاسی، به این نتیجه رسیدند که مطبوعات عامل شکستشان بوده‌اند و لذا باید برای محدود کردن فعالیت‌های آنها بکوشند، اما این پرسش مطرح است که مطبوعات ایران در سال ۱۳۷۶، با داشتن کمتر از ۲ میلیون تیراژ چگونه می‌توانسته‌اند بیش از ۳۰ میلیون رأی دهنده را به پای صندوق رأی بکشانند در حالی که رادیو و تلویزیون و بخشی از همان مطبوعات راه دیگری می‌پیمودند.

پی‌نوشتها

۱. کریستوفر نوریس، «گفتمان»، مترجم حسینعلی نوزری، گفتمان: فصلنامه سیاسی-اجتماعی، سال اول، شماره صفر، بهار ۱۳۷۷، صفحه ۱۹.
۲. همان.
۳. همان.

4. Teun A. Van Dijk, *News Analysis: Case Studies of International and National News in the Press*, Hillsdale, N. J.: Lawrence Erlbaum Associates, Publishers, 1988, p. 1.

5. Teun A. Van Dijk, "Discourse Analysis: Its Development and Application to the Structure of News", *Journal of Communication*, Spring 1983, Vol. 33, No. 2, pp. 20-43.

6. Teun A. Van Dijk, *News Analysis: Case Studies of International and National News in the Press*, op. cit.

۷. دکتر محمد رضا تاجیک، «گفتمان جای ایدئولوژی می‌نشیند»، ایران، دوشنبه ۲۰ اردیبهشت ۱۳۷۸، صفحه ۱۰.
۸. همان.

۹. همان.

10. Teun A. Van Dijk, "Discourse Analysis: Its Development and Application to the Structure of News", op. cit., pp. 20-21.

۱۱. برای انجام این بررسی، یک ماه آماری برای هر روز نامه در هر مقطع مورد بررسی ساخته شد. بدین ترتیب که برای هر مقطع چهار هفته انتخاب شد و هر هفته به یکی از چهار فصل سال اختصاص یافت. از آنجا که روزنامه‌های تهران شش روز در هفته منتشر می‌شوند، ۲۴ شماره برای هر روز نامه و برای هر مقطع انتخاب شد. نگاه کنید به:

نعیم بدیعی، تحلیل محتوای مطالب ایران در روزنامه‌های تهران: بررسی گفتمان سالهای ۱۳۶۸ و ۱۳۷۶، تهران: وزارت فرهنگ و ارشاد اسلامی، مرکز مطالعات و تحقیقات رسانه‌ها، ۱۳۷۸، صفحات ۴۲-۳۲.

۱۲. همان، صفحات ۳۵-۳۳.

۱۳. عمید نائینی، «هم صدایی»، پیام امروز، شماره نوزدهم، مرداد و شهریور ۱۳۷۶، صفحات ۱۸ و ۱۹.

۱۴. ویژه‌نامه سلام، فروردین ۱۳۷۶، صفحه ۱.

۱۵. ایران، ۲۷ آبان ۱۳۷۶، صفحات ۱ و ۲.

۱۶. همان.
۱۷. همان.
۱۸. عمید نائینی، «کوله بار صدساله»، پیام امروز، شماره ۳۰، ۱۵ اردیبهشت ۱۳۷۸، صفحه ۴.

واقعیت امر آن است که از ماه‌ها قبل از انتخابات ریاست جمهوری، ارتباط میان فردی بر ارتباط جمعی یک سو و رسانه‌های بزرگ (رادیو و تلویزیون) حاکم بود. در بسیاری از کشورهای غربی، تلویزیون بخاطر رعایت بی‌طرفی در امور مختلف و از جمله انتخابات‌های مهم، معتمدترین وسیله برای کسب اطلاعات و اخبار به‌شمار می‌رود، در حالی که در ایران سالهاست رادیو و تلویزیون به علت اتخاذ سیاست‌های یک‌سویه، اعتبار خود را در این زمینه کاهش داده است. هفتمین انتخابات ریاست جمهوری نمونه بارز آن بود.

به‌منظور کاهش تنش‌های موجود در جامعه و کمک به ایجاد یک جامعه مدنی و متمدن، کوشش مطبوعات در شرایط فعلی باید بر این پایه استوار باشد که به تبیین و تشریح جایگاه، رسالت و مسئولیت اجتماعی مطبوعات در جامعه بپردازند و به سوء تفاهم‌های موجود میان رکن چهارم دموکراسی و دیگر ارکان حکومت خاتمه دهند. خواسته همه نباید جز آنچه در اصل سوم قانون اساسی آمده است باشد. برداشتهای متفاوت از مسائل را باید با گفت و شنود به هم نزدیک کرد و به تفاهم رسید. اصل سوم قانون اساسی می‌گوید:

دولت جمهوری اسلامی ایران موظف است... همه امکانات خود را برای امور زیر به کار برد: - بالابردن سطح آگاهی‌های عمومی در همه زمینه‌ها با استفاده صحیح از مطبوعات و رسانه‌های گروهی و وسایل دیگر؛ - تأمین آزادی‌های سیاسی و اجتماعی و فرهنگی در حدود قانون؛

مشارکت عامه مردم در تعیین سرنوشت

○ گرچه آقای خاتمی در نخستین سال ریاست جمهوری خود به مسائل گوناگون در جامعه توجه داشت اما تکیه اصلی او در همه سخنرانی‌هایش بر قانون و قانون‌گرایی بود. او نیک می‌دانست که مهم‌ترین وظیفه‌اش تفهیم حکومت قانون و قانون‌گرایی به مردم مسئولان است.